

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar

Földtudományok Doktori Iskola

PhD értekezés tézisei

**Az orosz exklávé, Kalinyingrád oblaszty helyzete a környező országok EU és NATO
csatlakozását követően – a turizmus mint kitörési lehetőség**

Aranyossyné Szegedi Andrea

Pécs, 2014

A doktori program címe:

Földtudományok Doktori Program

Vezetője:

Dr. DÖVÉNYI ZOLTÁN, DSc

egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,

PTE TTK Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és
Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe:

Társadalomföldrajz

Vezetője:

Dr. TRÓCSÁNYI ANDRÁS

egyetemi docens,

PTE TTK Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és
Urbanisztikai Tanszék

Tanszék

A disszertáció tudományága:

Társadalomföldrajz

Témavezető:

Dr. MAJDÁNNÉ Dr. MOHOS MÁRIA

egyetemi docens,

PTE TTK Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és
Urbanisztikai Tanszék

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Kalinyingrád oblaszty Oroszország legkisebb és legnyugatibb fekvésű közigazgatási egysége (oblaszty), mely jelenleg délről Lengyelországgal, északon és keleten Litvániával határos, nyugaton pedig a Balti-tenger mossa partjait. Kalinyingrád oblaszty székhelye Kalinyingrád város - a valamikori Königsberg - 1991-ig zárt város volt, melyről szinte maguk a Szovjetunió lakói is alig tudtak valamit. Kétséges helyzeténél fogva az anyaország sem fordított figyelmet a terület fejlesztésére. Egyetlen értékének a baltijiszki kikötőt tartotta a hatalom. A Szovjetunió szétesését és a környező országok EU, NATO és schengeni csatlakozását követően egy teljesen új helyzet alakult ki, amely jó esetben a fejlődés záloga lehet a térség számára.

Kalinyingrád - geopolitikai értelemben véve - Oroszország egyik legizgalmasabb régiója. A Szovjetunió felbomlását követően a terület helyzete gyökeresen megváltozott. Kalinyingrád oblaszty egy sajátos sziget lett, amit elválaszt az anyaországtól Belarusz és Litvánia. Az anyaország viszonylatában tehát Kalinyingrád oblaszty exklávé lett a Baltikumon, míg a két határos ország – Litvánia és Lengyelország – szempontjából pedig enklávé.

1. ábra: Kalinyingrád oblaszty
Forrás: ОПЛЕHEK B. B. (2008) alapján a szerző szerkesztése

Míg a II. világháború után megszerzett új területek támogatására komoly összegeket fordított a szovjet állam, addig ebből Kalinyingrád oblaszty semmilyen formában nem részesült. Mintha a hatalom mindig is azt érezte volna, hogy a terület birtokjoga csak átmeneti. Egyedül a hadiipar volt az, amelyet kezdettől fogva kiemelten kezelt a Szovjetunió. A németeknek egykoron olyan fontos birodalmi hadikikötő, Pillau 1946-tól már Baltijiszka névvel – a hozzá tartozó légierővel, a kiképzési, partvédelmi, logisztikai egységekkel együtt – lett a szovjet balti flotta központi stratégiai támaszpontrendszer, háttérbe szorítva a leningrádi és még kevésbé jelentős rigai, klaipedai, tallinni bázisokat. A népesség növekedése a nyolcvanas évek közepéig nagymértékben a katonai-ipari komplexum fejlesztésével magyarázható. Ugyanakkor ez együtt járt egészen 1991-ig a határok hermetikus lezárásával is (TURÁNYI J. 2002).

Ám a helyzet az utóbbi években mintha változna. A térségre mind Oroszország, mind az Európai Unió kiemelt figyelmet fordít. Geopolitikai helyzeténél fogva Kalinyingrád oblaszty az EU – orosz kapcsolatok lakmuszpapírjává vált. Kalinyingrádot pár éve NATO-, valamint EU-tagállamok veszik körül. A furcsa állapotnak – más-más okok miatt – sem Moszkva, sem Brüsszel nem örül, de a helyzetet kezelniük kell. Orosz-EU, illetve orosz-NATO szakbizottságok tucatjaiban 23 éve téma az orosz exklávé és mintegy egymillió lakosának a sorsa. Derülátóbb elemzők szerint a régiónak nem csak múltja, jövője is van. Vlagyimir Putyin elnök döntése nyomán 2006-ban Különleges Gazdasági Övezetté nyilvánították, ami kiemelt befektetési célponttá tette. Egyesek máris a hong-kongi vagy a szingapúri példáról vizionálnak (TÓTH T. 2008).

Doktori (PhD) értekezésem témája Kalinyingrád oblaszty mint exklávé helyzete, az oblaszty különleges geopolitikai helyzetéből adódó, a fejlődést akadályozó és elősegítő tényezők vizsgálata. A fő hangsúlyt értekezésemben annak vizsgálatára helyeztem, hogy az oblaszty milyen turisztikai adottságokkal, lehetőségekkel rendelkezik, ezek mennyiben segíthetik az oblaszty fejlődését, hogyan használhatja ki különleges geopolitikai helyzetét a turizmusban, illetve milyen korlátokat jelent az a tény, hogy az orosz exklávé NATO és EU tagországok közé ékelődik be.

Értekezésemben kiemelten foglalkozom az 1991 utáni, azaz a Szovjetunió szétesését követő időszakokkal, mivel az oblaszty ekkor lett exklávé, mely meghatározza jelenlegi helyzetét és lehetséges fejlődési irányait. Korlátozottan ugyan az 1946 – 1991 közötti időszakban is beszélhetünk turizmusról az oblaszty területén, de a szovjet korszakban a terület leginkább katonapolitikai szerepet játszott, ennek kapcsán zárt területté nyilvánították, az oblaszty területére belépni vagy azt elhagyni csak engedély birtokában volt lehetőség. Mind a belföldi, mind a nemzetközi turizmus valódi fejlődése a Szovjetunió szétesését követően kezdődött el.

Témaválasztásomat több tényező motiválta. Diplomámat a Kossuth Lajos Tudományegyetem orosz irodalom és nyelvészet – magyar irodalom és nyelvészet szakán szereztem. Az orosz kultúra és történelem mindig is közel állt hozzám. Nyolc éven keresztül – 2004–2011 között – a Magyar Turizmus Zrt. képviselőjét vezetem Moszkvában. Ennek köszönhetően volt alkalmam alaposan tanulmányozni és megismerni az oroszországi turizmus rendszerét, a kínálat és a kereslet jellemzőit, a magyarországitól esetlegesen eltérő tendenciákat, sajátosságokat. Több alkalommal jártam Kalinyingrád oblasztyban, felkerestem a legfontosabb turisztikai vonzerőket, számos szakmai rendezvényen is részt vettem, ahol alkalmam nyílt arra, hogy a turisztikai szakma képviselőivel eszmecsere-t folytassak.

Kalinyingrád oblaszty különleges geopolitikai helyzetének vizsgálata mind elméleti, mind gyakorlati szempontból rendkívül izgalmas. Mind a mai napig nem született olyan orosz-EU megállapodás, mely megnyugtatóan rendezné az oblaszty helyzetét. Az exklávé problematikája rendkívül komplex, az érintett felek érdekei számos kérdésben ütköznek, ez alatt nem csak Oroszországot és az Európai Uniót értem, hanem az oblaszty vezetőségét és Moszkvát is. Számos aspektusból vizsgálható az exklávé helyzete, elméleti jelentőségét az adja, hogy Kalinyingrád oblaszty kapcsán felmerülő problémák nem különíthetők el az orosz-EU és az orosz-NATO kapcsolatokról, Oroszország külpolitikájának irányvonalától, az Európai Unión belül végbemenő változásokról, az EU bővítési folyamatától, az adott térségben végbemenő regionalizációs folyamatokról. Ilyen módon az exklávé helyzete kapcsán felmerülő kérdések nem lokális jellegűek, hanem a nemzetközi kapcsolatok és politikai folyamatok elkülöníthetetlen részeként kell őket értelmezni és kezelni.

Célkitűzések

1. Tekintettel arra, hogy Kalinyingrád oblasztyról viszonylag szűk körű a magyar nyelven rendelkezésre álló információ, az értekezésemben arra törekszem, hogy egy átfogó képet adjak az oblasztyról, bemutassam történeti és geográfiai jellemzőit, az exklávé területén jelenleg zajló gazdasági, társadalmi folyamatokat.
2. Elemzem azokat a problémákat, melyekkel a Szovjetunió szétesése, illetve Lengyelország és Litvánia EU és NATO csatlakozása kapcsán kell megküzdenie Kalinyingrád oblasztynak.
3. Bemutatom Kalinyingrád oblaszty turisztikai kínálatát, annak helyét és szerepét a Balti régióban, Oroszország északkeleti turisztikai régiójában.
4. Értekezésemben ismertetem azokat a tényezőket, melyek az exklávé helyzetből adódóan segítik vagy akadályozzák a turizmus fejlődését Kalinyingrád oblasztyban.
5. Elemzem a kiemelt turisztikai beruházások helyzetét, a megvalósítás kapcsán tapasztalt kudarcok okait. Ennek kapcsán megvizsgálom, hogy mely turisztikai termékek fejlesztése indokolt az oblasztyban, milyen határokon átnyúló tematikus utak kialakítására van lehetőség.

Az értekezésemben arra törekszem, hogy komplex módon mutassam be az exklávé helyzetből adódó problémákat. Az értekezésemben számos tudományos munkát dolgoztam fel, ezzel átfogó képet kívántam adni a témáról. Kalinyingrád oblaszty turizmusáról magyar nyelven ez az első átfogó elemzés, amely az orosz turisztikai piac sajátosságaira is kitér. Az értekezésben bizonyítani kívánom, hogy a turizmus stratégiai ágazat Kalinyingrád oblasztyban, de azt is, hogy a jelenleg kiemelt projektként kezelt beruházások hibás, és nem az oblaszty adottságainak és a piac, illetve a piaci szereplők elvárásainak megfelelő elképzeléseken alapulnak.

Oroszország egyre komolyabb szerepet játszik Magyarország beutazó turizmusában, értekezésemben arra is törekedtem, hogy alkalmas legyen arra, hogy a turizmusirányításban és a turisztikai szektorban dolgozó szakemberek, vagy a felsőoktatási intézmények hallgatói hozzájussanak olyan információkhoz, amelyek munkájuk sikerét előmozdíthatják. Elsősorban a piaci sajátosságokra, ennek történelmi gyökereire, a statisztikai adatszolgáltatás sajátosságaira kívántam felhívni a figyelmet.

2. Irodalmi összefoglalás

Kalinyingrád oblaszty sokáig a tudományos kutatók számára mintha nem létezett volna. Ez a német, a litván, a lengyel és az orosz fél esetében is elmondható, melynek nyilvánvaló politikai és ideológiai okai voltak. Az oblaszty történetének szisztematikus vizsgálata csak 1978-ban kezdődött el, ám az igazi áttörés 1991-ben történt, amikor az orosz archívumok megnyíltak a kutatók előtt. ECKHARD MATTHES német kutató alapján Kalinyingrád oblaszty kérdéskörének vizsgálata négy időszakra bontható.

I. 1945–1965

Ennek a két évtizednek meghatározó eseménye volt az a tény, hogy 1946. szeptember 5-én az oblaszty területét tiltott határsávvá nyilvánították, ezzel gyakorlatilag hermetikusan elszigetelődött a külvilágtól, így bármiféle tudományos kutatás vagy publikáció megjelentetése lehetetlenné vált.

Az egyetlen téma, amely 1949-től megjelenik a német sajtóban – Wir Ostpreußen, Ostpreußenblatt – az oblasztyból deportált németek visszaemlékezései. Ezek a mai napig igen értékes források az oblaszty történetének feldolgozásához.

Bár voltak olyan tudományos társaságok, például a Marburgban 1950. április 29-én megalakult Herder Tudományos Társaság vagy a Herder-Institut, melyek foglalkoztak Kelet-Poroszország történetével, a németek keleti szomszédaival, de Kalinyingrád oblaszty kérdéskörét egyik tudományos társaság vagy intézet sem érintette. Ebben az időszakban az oblaszty helyzetével kapcsolatos információkhoz egyre nehezebb volt hozzáférni. Az oblaszty területére való utazás vagy bármilyen kapcsolatfelvétel az ottani kutatókkal, tudósokkal elképzelhetetlen volt. Működtek viszont olyan német hírszolgálatok, melyek közöltek híreket az egykori Kelet-Poroszország területén zajló eseményekről. Kizárólag ezekből a hírekből lehetett valamiféle képet alkotni arról, mi is történik Kalinyingrád oblasztyban. Ezek alapján állította össze 1955-ben RUDOLF NAUMANN „Kelet-Poroszország lengyel és német fennhatóság alatt” című kiadványát. A helyzetet nagyon jól jellemzi, hogy a lengyel részről a kiadványban 92 oldalnyi anyag szerepel, a szovjet rész még 10 oldal szövegre sem volt elegendő. Németországnak Kalinyingrád oblasztyhoz való viszonyában

mérföldkövet jelentett FRITZ GAUSE könyve „Königsberg város története” címmel, melynek zárószavában azt írja, hogy Kelet-Poroszország története mindörökké lezártnak tekinthető. Mindezt arra a rendkívül szűk körű információra alapozta, mely valamilyen módon mégis csak eljutott Kalinyingrádból Nyugat-Európába.

II. 1965–1978

A 60-as évek közepétől fokozatosan nő a Szovjetunióból Kalinyingrád oblaszty kapcsán kikerülő hírek mennyisége, például elérhetővé válik az oblaszty adminisztratív felosztását ábrázoló első szovjet térkép. A hidegháború idején a nyugat-európai egyetemeken működő Kelet-Európa történelmével és szlavisztikával foglalkozó tanszékek igyekeztek az ebben a régióban zajló eseményeket is figyelemmel kísérni. Ám Kalinyingrád oblaszty témája itt sem került be a kutatási témakörök közé. Ez részben magyarázható azzal, hogy még így is alig állt rendelkezésre megbízható információ, illetve nem volt lehetőség az ott működő tudományos intézetekkel való kapcsolattartásra, másrészt – ez nyilván összefügg az előző okkal – maguk a kutatók is kerültek azokat a témákat, ahol vakvágányra futhattak a vizsgálódásaik során, mert nem volt világos az adott régióban a II. világháborút követően kialakult politikai helyzet.

Kalinyingrád oblaszty kérdéskörével kiemelten ebben az időszakban csak az onnan deportáltak szervezetei foglalkoztak, de az aktuális információk hiányában ők is csak a régió múltjára tudtak koncentrálni.

III. 1978–1991

Áttörést az oblaszty kutatásában PETER WÖRSTER munkái hoztak, elsőként az 1978-ban megjelent „Északkelet-Poroszország 1945 után” című publikáció-gyűjteménye. Olyan kérdésekkel foglalkozott, mint az oblaszty irányítása, lakosságának összetétele, gazdasága, politikai és kulturális élete. Megjelentette az oblasztyban található lakott települések német és orosz elnevezéseit. Wörster elsőként törekedett arra, hogy az oblaszty helyzetét komplex módon vizsgálja.

Kutatásaiban összefüggéseiben vizsgálta a háború előtti és az azt követő helyzetet. Elsőként adott objektív értékelést a Szovjetunióból ebben a témakörben külföldre került forrásanyagokkal kapcsolatosan. A szovjet levéltárak anyagaihoz Wörster sem férhetett

hozzá, így ő maga sem támaszkodhatott azokra, ám a rendelkezésére álló információkat rendkívül kritikusán szemlélte, igyekezett a lehető legobjektívabb módon, mindenféle ideológiától mentesen vizsgálni a rendelkezésére álló anyagokat. Számos olyan következtetésre jutott, melyek a mai napig helytállóak. Munkáit Lengyelországban is igen nagyra értékelték, ahol szintén aktívan kezdték vizsgálni Kelet-Poroszország kérdését. Érdekes módon munkái éppen Németországban váltották ki a legkisebb érdeklődést.

IV. 1991 után

A határok megnyitása lehetővé tette az oblaszty területére való belépést is, ezzel ugrásszerűen megnőtt az oblasztyról szóló publikációk száma. A Kölni Állami Egyetem 1993-ban adott ki számos publikációt Kalinyingrád témájában (HOFF M., TIMMERMANN H., BINGEN D.). Ezek a művek az oblaszty politikai és gazdasági fejlődésével foglalkoztak. A tudományos közlemények mellett ebben az időszakban Németországban számos önéletrajzi mű is megjelent azoktól, akiknek a sorsa korábban összefonódott Kelet-Poroszországgal. A szépirodalmi művek sorában a legnagyobb áttörést GÜNTER GRASS regénye, a 2002-ben megjelent „Ráklépésben” jelentette.

A határok megnyitásával megnyíltak az orosz levéltárak is, és lehetőség nyílt arra, hogy a német kutatók kapcsolatba lépjenek az orosz kollégáikkal. Mindkét fél nyitott volt az együttműködésre, ám a német félnek szembesülnie kellett azzal, hogy az orosz kutatók az oblaszty háború utáni helyzetének kutatása terén még nagyon kezdeti fázisban vannak (MATTEC, 2001). Ennek nyilvánvaló oka az 1945 utáni politikai viszonyokban keresendő. Az oblaszty teljes területének 1946-os hermetikus elzárása a külvilágtól nem csak a lakosok szabad helyváltoztatásához való jogát korlátozta példátlan módon, hanem egy abszurd helyzetet is kialakított. Ennek része volt az oblasztyban az állandó készültség az ellenséggel és a kémekkel való küzdelemben, illetve a már-már szinte beteges törekvés annak igazolására, hogy Kelet-Poroszország ősi szláv terület. Ez utóbbi kijelentést elsőként 1943-ban Teheránban Sztálin fogalmazta meg, de nagyon hamar hivatalos nézőponttá és a propaganda részévé vált. Minden „tudományos” kutatás 1946 júliusától annak szellemében folyt, hogy a fenti tézis bizonyítást nyerjen. Az 50-es években némileg árnyaltabb megfogalmazások jelentek meg, mely szerint a terület ősi szláv – litván föld. A hivatalos

propagandától eltérő vélemények csak Sztálin halála után jelenhettek meg (КОСТЯШОВ, Ю. В. 2009).

Az első – valóban közvetlen kutatásokon alapuló és nemzetközi tudományos együttműködés keretében született értekezések Kalinyingrád oblaszty témakörében a 90-es években jelentek meg.

Értekezésemben alapvetően az alábbi forrásokra és kutatási módszerekre támaszkodtam:

1. Az értekezés témakörében magyar nyelven nagyon szűk körű a rendelkezésre álló információ. A legátfogóbb tudományos elemzés BARABÁS ANETT (2008) munkája, mely Kalinyingrád oblaszty helyzetét és stratégia jelentőségét elemzi az orosz biztonságpolitikában. GYÖRGY PÉTER (2009) A Kalinyingrád-paradigma című könyve az épített környezet, a művészet és annak intézményein keresztül vizsgálja a posztszocialista állapotokat Moszkva és Kalinyingrád példáján keresztül. A Szovjetunió utódállamainak földrajzát RUDL J. dolgozta fel. Könyvében részletesen elemzi az 1991 utáni gazdasági helyzetet Oroszországban. Az említetteken kívül a magyar nyelven megjelenő tudományos periodikákban a régió történelmével, az ott zajló migrációs folyamatokkal kapcsolatos anyagokat dolgoztam fel.
2. Értekezésemben legnagyobb mértékben az orosz és angol nyelvű forrásanyagokra támaszkodtam. Ezekből kiemelném KOSZTYASEV J. V. munkáit, melyek úttörőek voltak a terület levéltári anyagokon és a témában érintett személyekkel folytatott interjúkon alapuló kutatások szempontjából. Munkáiban az oblaszty lakossági összetételének alakulását, a német lakosság kitelepítését és a szovjet lakosság betelepítését dolgozta fel. A kalinyingrádi Immanuel Kant Orosz Állami Egyetemen 2000 óta működő intézet, a MION (Межрегиональные исследования в общественных науках – Régióközi tanulmányok a társadalomtudományokban), mely a Balti régióban végbemenő szociális-gazdasági és politikai folyamatokat vizsgálja, különös tekintettel Kalinyingrád oblaszty szerepére ebben a folyamatban. Számos orosz és külföldi kutató tanulmánya olvasható a MION kiadásában megjelenő tanulmánykötetekben. A szerzők közül kiemelném KLEMESEV A. P., KORNYYEEVEC V.C., FEDOROV G. M. publikációit.

3. A berlini Osteuropa című folyóirat 2003-ban önálló kiadványban gyűjtötte össze azokat a publikációkat, melyek Kalinyingrád oblaszty helyzetét elemzik Lengyelország és Litvánia EU és NATO csatlakozását követően. A kiadvány Kalinyingrád oblaszty geopolitikai helyzetéből adódó problémákat vizsgálja, Oroszország és az Európai Unió szerepét a fennálló helyzet kezelésében, illetve az oblaszty együttműködési lehetőségét a környező államokkal. A kötetben litván (VENCLOVA T.), ír (MUNTEL G.), svéd (Oldberg I.), német (KRUG M., METS L., ZÖLLTER B.-U., KNAPPE E., STEIN S.), orosz (MALYSEV P., GINZBURG S.) kutatók publikációi találhatóak. A kötetben megjelent írások értéke éppen abban rejlik, hogy különböző nemzetiségű kutatók eltérő szemszögből vizsgálják Kalinyingrád oblaszty helyzetét. Tekintettel arra, hogy a tanulmánykötet orosz nyelven jelent meg, disszertációmban a szerzők nevét a kötetben megjelölt módon, orosz nyelven hivatkozom meg.
4. A turizmus általános elméleti kérdései és a gazdaságban betöltött szerepe kapcsán a magyar szakirodalomból LENGYEL M., MICHALKÓ G., PUCZKÓ L., RÁTZ T., PROBÁLD Á. publikációira támaszkodtam. AUBERT A. és GYURICZA L. a szovjet turizmus történetét dolgozta fel. Az oblaszty turizmusával kapcsolatosan értekezésemben felhasználtam KROPINOVA E. G., KORNYYEEVEC V. C., FEDOROV G. M. tanulmányait, az Orosz Állami Turizmus Ügynökség és az Orosz Utazási Irodák Szövetségének (RSZT) anyagait.

A rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozza Kalinyingrád oblaszty helyzetét a Balti régióban, az exklávé helyzetből adódó problémákat és lehetőségeket, Moszkva viszonyát az exklávéhoz. A disszertációmban felhasznált publikációk döntő többsége kalinyingrádi kutatók munkája, vagy olyan külföldi kutatóké, akik a Balti régió történelmét, gazdaságát, turizmusát, a régió államainak kapcsolatrendszerét kutatják. Számos esetben a kalinyingrádi orosz és a külföldi kutatók közös tanulmányköteteket jelentetnek meg. Alapvetően nincs szemléletbeli különbség az orosz és az egyéb nemzetiségű kutatók álláspontjai között. Az 1991 után megjelent kalinyingrádi publikációkra nem jellemző a korábbi dogmatizmus, sem azok a szélsőséges nézetek, melyek a mai napig tapasztalhatóak az orosz sajtóban, de nem egyszer a tudományos közleményekben is. Véleményem szerint meghatározó volt, hogy a levéltári anyagok egyszerre váltak hozzáférhetővé az orosz és a külföldi kutatók számára, így

kutatásaikat számos esetben közösen végezték. Éppen ezért a kalinyingrádi kutatók is reálisan értékelik sajátos geopolitikai helyzetüket, az ebből adódó nehézségeket és lehetőségeket. A publikációk szemléletmódjában is tetten érhető, hogy Kalinyingrád oblaszty közelebb van Európához, mint Moszkvához.

Az oblaszty turizmusával kapcsolatos tudományos elemzések is szignifikáns eltérést mutatnak az anyaországban megjelenő publikációktól, melyek gyakran kizárólag elméleti síkon mozgó, a versenyszférában zajló folyamatokat figyelembe nem vevő értekezések. Kalinyingrád oblaszty turizmusa kapcsán az említett szerzők publikációi tényfeltáróak, lényegretörőek, gyakorlati megoldást javasolnak. Ennek oka részben abban rejlik, hogy az oblaszty geopolitikai helyzete miatt a szovjet időszakban, azaz 1945 és 1991 között valódi turizmusról nem beszélhetünk, így a szovjet turizmusra jellemző propagandatevékenység nem kísért a múltból. Másrészt az oblasztyban dolgozó szakemberek kezdetben a képzés hiányában a gyakorlatban sajátították el a turisztikai szakma fortélyait. A Szovjetunió szétesését követően az oblaszty külföldi turistái jellemzően az egykori Kelet-Poroszország elűzött lakosai vagy azok leszármazottai voltak. Az oblasztyba érkező német turistacsoportok kiszolgálásának gyakorlata volt a legjobb iskola a helyi szakemberek számára. Később az oktatásban részben olyan szakemberek vettek részt, akik maguk is dolgoztak a versenyszférában. Ez sem jellemző az anyaországban, ahol alig van olyan turisztikai szakoktató, aki maga is dolgozott a turizmusban. Ha akad is ilyen, szinte kizárólag külső óraadó, nem a tanszék munkatársa. Kalinyingrád oblasztyban jelenleg két felsőoktatási intézményben zajlik turisztikai képzés. Ebből a meghatározó a Kant Egyetem, ahol nagy hangsúlyt fektetnek a hallgatók gyakorlati oktatására, ami szintén nem jellemző más intézményekben. A másik felsőoktatási intézmény a moszkvai Turizmus Akadémia kihelyezett tagozata Kalinyingrádban.

A környező országok is jelentős mértékben befolyásolták a turizmusban dolgozó szakemberek és a kutatók szemléletét. Különösen igaz ez a fejlett turisztikai kínálattal rendelkező Lengyelországra, mellyel nagyon szoros turisztikai szakmai kapcsolatokat ápol Kalinyingrád oblaszty állami szintű turizmusirányításával és a különböző szakmai szervezetekkel mind a szakemberképzés, mind a különböző turisztikai projektek területén.

3. A kutatás során alkalmazott eszközök és módszerek

-Tartalmi és statisztikai elemzés

Kutatásokat folytattam a kalinyingrádi Állami Levéltárban, a kalinyingrádi Területi Tudományos Könyvtárban, a moszkvai Állami Lenin Könyvtárban. Érdekes tapasztalat, hogy Kalinyingrádban a rendelkezésre álló források szabadon hozzáférhetőek, sőt a helyi kutatók, könyvtári munkatársak rendkívül segítőkészek voltak az anyaggyűjtésben. Ezzel szemben meglehetősen rossz tapasztalataim voltak a moszkvai Állami Lenin Könyvtárban. Bár ez utóbbi elvileg minden kiadott könyvből rendelkezik köteles példánnyal, így látszólag egy nagyon koncentrált és kényelmes forrása a témával kapcsolatos irodalomnak, a tapasztalataim ennek ellentmondtak. Vagy nem is szerepelt az általam keresett mű a katalógusban, vagy ha meg is találtam, nagyon gyakran nem jutottam hozzá, mivel zárolt kiadványnak minősítették.

Az egyik legnagyobb kihívás volt a rendelkezésre álló statisztikai adatok értelmezése, illetve helyzetértékelés olyan esetekben, ahol semmilyen statisztikai forrás nem állt a rendelkezésemre. A turizmussal kapcsolatos oroszországi statisztikák értékelése nagyon komoly piacismeretet feltételez. A belföldi turizmus esetében a Kulturális Minisztérium keretében működő Turizmus Ügynökség által készített Turizmusfejlesztési Konceptió is kiemeli, hogy az Orosz Statisztikai Hivatal nem folytat adatgyűjtést ezzel kapcsolatban. Ugyanígy nem állnak rendelkezésre adatok a turisztikai költséssel és a turizmusnak az orosz gazdaságban betöltött szerepére vonatkozóan. Ezekkel kapcsolatos adatok csak abban az esetben állnak a rendelkezésünkre, ha a vizsgált területen - település, régió - található adminisztrációs szervezet célirányosan, saját hatáskörben bekéri azokat. A rendelkezésre álló adatok összehasonlítását megnehezíti, hogy az adatgyűjtés nem azonos módszerrel folyik.

A kiutazó turizmussal kapcsolatos statisztikai adatok esetében is meg kell említeni, hogy Oroszországban kötelező adatszolgáltatás csak a repülőtereken van. Így az Orosz Statisztikai Hivatal által publikált adatok nem, vagy csak részlegesen tartalmazzák az egyéb közlekedési eszközzel külföldre utazó turisták számát. Ez a magyarázata annak, hogy a nemzeti

statisztikák adatai a beutazó orosz turisták számában többnyire szignifikáns eltérést mutatnak az orosz statisztikai adatoktól.

Oroszországban nincs kötelező statisztikai adatszolgáltatás a kereskedelmi szálláshelyeken, így a helyi hatóságokon múlik, hogy gyűjtik és rendszerezik-e a turistaforgalommal kapcsolatos adatokat. Esetleges objektív kiindulópont lehet a turisták számának megítélésére a mai napig kötelező regisztráció a helyi hatóságoknál, amit a turista elvégezhet a szálláshelyén – ha az rendelkezik erre jogosultsággal-, a kijelölt postahivatalokban vagy a Bevándorlási Hivatalban.

A munkám során sok esetben csak úgy tudtam értelmezni a rendelkezésre álló adatokat, ha személyesen megkerestem valamilyen szakmai szervezetet (régiós szintű turizmusirányítás, Utazási Irodák Szövetsége). Több esetben is felhasználtam az értekezésemben azokat az adatokat, amelyeket ezektől a szervezetektől kaptam. Ezek az adatok részben nem kerültek hivatalosan publikálásra, részben nem feltétlenül estek egybe a hivatalos adatokkal, ám éppen ezek tükrözik a valódi piaci folyamatokat.

-Terepkutatás

Kutatásaim során számos turisztikai konferencián vettem részt Oroszországban, és ezen belül is Kalinyingrád oblasztyban. Ezeken az eseményeken alkalmam nyílt személyes eszmecsere a téma szakértőivel. Oroszországban az állami turizmusirányítás még mindig meglehetősen Janus-arcú. Egyrészt többször szembesültem azzal, hogy a szovjet múlt még mindig kísért, a termékfejlesztésben és a desztinációs menedzsmentben nem a piac keresleti és kínálati viszonyai az irányadóak, hanem az, hogy a turizmust hogyan lehet a propaganda eszközeként felhasználni. Sok esetben a régiós állami vezetők magánérdekei és a központi hatalomnak való maximális megfelelési vágy áll emögött. Tipikus példája ennek az értekezésemben is bemutatott szerencsejáték-zónák kialakítása Oroszország, azon belül is Kalinyingrád oblaszty területén. Másrészt számos olyan törekvés van mind az állami irányításban, mind a magánszektorban, ami a piac legújabb kihívásaira ad választ. Sok ellentmondásra éppen ezek a beszélgetések hívták fel a figyelmemet, illetve az általam tapasztalt anomáliákra ezek adtak magyarázatot. Ezen beszélgetések során a legértékesebb információkra a Kur-földnyelven tervezett turisztikai rekreációs zóna kialakítása kapcsán

tettem szert. A hivatalos propaganda és a beszélgetések során elhangzott vélemények sok esetben szöges ellentétben álltak, de komplex képet éppen így lehetett kialakítani.

-Kérdőíves vizsgálat

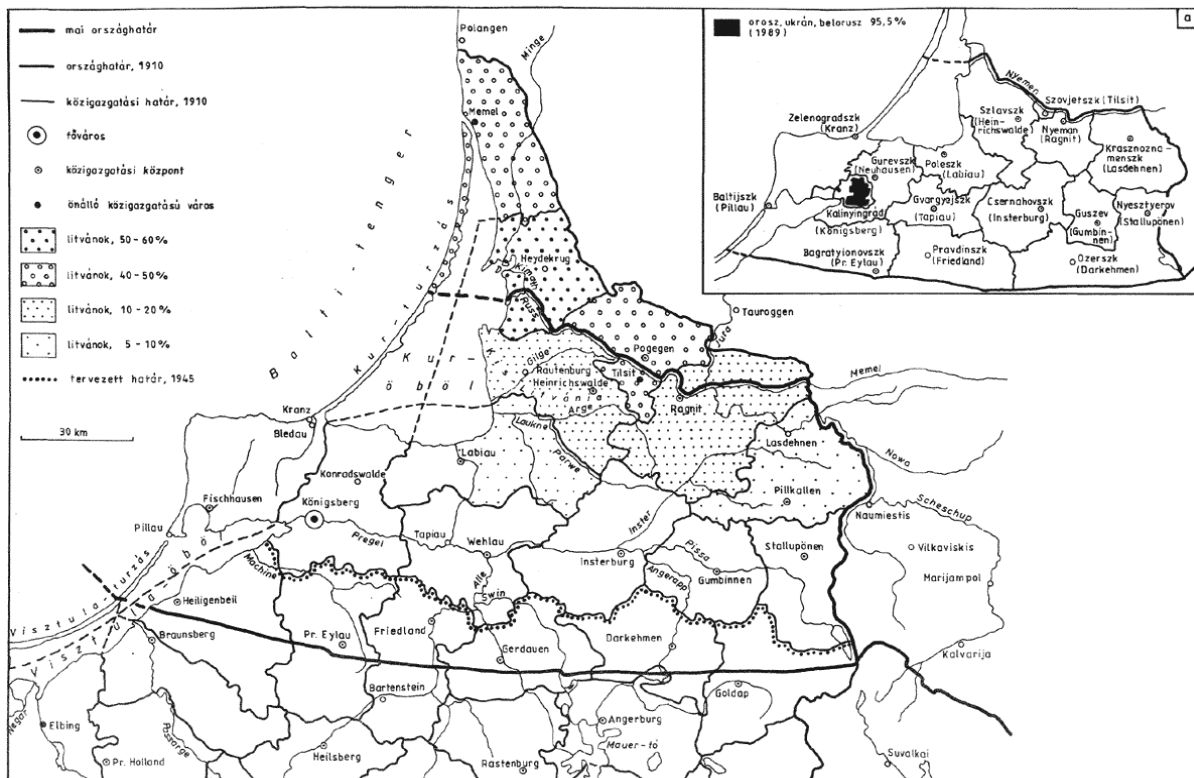
Az oblaszty turisztikai kínálatával kapcsolatosan kérdőíves felmérést végeztem a Kalinyingrádban 2011-ben megrendezett Turisztikai Szakmai Konferencia résztvevői körében. A konferencián jelen voltak az oblaszty állami turisztikai szervezeteinek képviselői, illetve a turizmusban érintett vállalkozások vezetői. Ez kiváló alkalmat adott arra, hogy a kérdésben a legilletékesebbeket személyesen tudjam megkérni a kérdőív kitöltésére. A konferencia után 32 darab értékelhető kitöltött kérdőívet kaptam vissza. A kérdőíveket helyi szakemberek töltötték ki, akik vagy utazási irodában vagy szállodában dolgoztak vezető beosztásban. A helyi turisztikai adminisztráció képviselői közül ketten töltötték ki, illetve a Kant Egyetem két oktatója. Kitöltötte a helyi utazási irodák szövetségének vezetője is, illetve a korábbi turisztikai miniszter, aki jelenleg egy hotel igazgatójaként dolgozik, ezen kívül a legnagyobb beutaztató DMC és PCO társtulajdonosa, így szintén gyakorlati szakember. A konferencián résztvevő külföldieket nem kértem fel a kérdőív kitöltésére, mert az oblasztyról kevés információval és benyomással rendelkeztek. A kérdőívben részben feleletválasztós, részben nyílt végű kérdések szerepeltek. Voltak kérdések, melyeket rangsorolni kellett, de voltak olyanok is, melyeket pontértékkel kellett ellátni.

4. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGLÉSE

Értekezésemet két, jól elkülöníthető részre osztottam. Az első részben összegeztem azokat a geopolitikai, szociális és gazdasági problémákat, melyekkel Kalinyingrád oblasztynak sajátos helyzetéből adódóan meg kell küzdenie. Bemutattam, hogy a központi és a helyi állami szervek milyen eszközökkel és hatékonysággal tudják megoldani az exklávé helyzetből adódó problémákat, vagy éppen kihasználni annak lehetőségeit. Az értekezés második részében vizsgáltam meg az oblaszty turisztikai adottságait, a Balti régióban és Oroszországon belül az Észak-nyugati turisztikai régióban elfoglalt helyzetét, a már meglévő fejlesztési terveket, a versenyképes turisztikai termékeket és a további termékfejlesztési lehetőségeket.

4.1. Kalinyingrád oblaszty mint exklávé helyzete

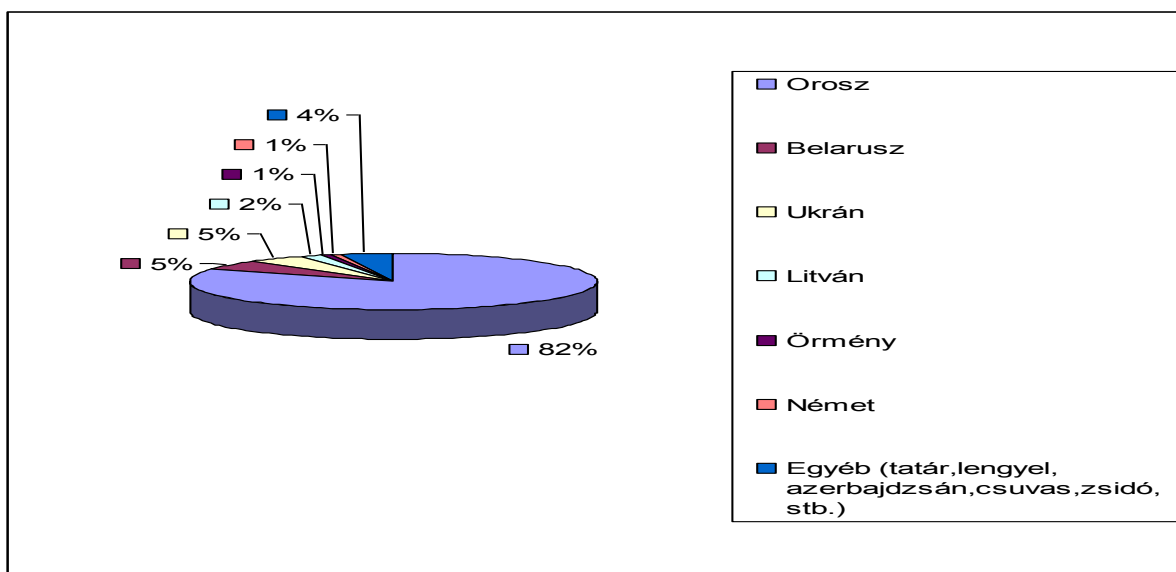
Kalinyingrád oblaszty sajátos történelmi utat járt be. A terület geopolitikai jelentőségét a fagymentes, közvetlen kijárata a Balti-tengerre adja. A terület birtoklásáért az évszázadok során nagyhatalmak vívtak háborút. A terület három alkalommal volt exklávé, először porosz a XVIII. században, majd német a két világháború között, és orosz a Szovjetunió szétesését követően.

2. ábra Kelet-Poroszország felosztása
Forrás: PÁNDI L. – BÁRDI N. <http://terkepek.adatbank.transindex.ro/>

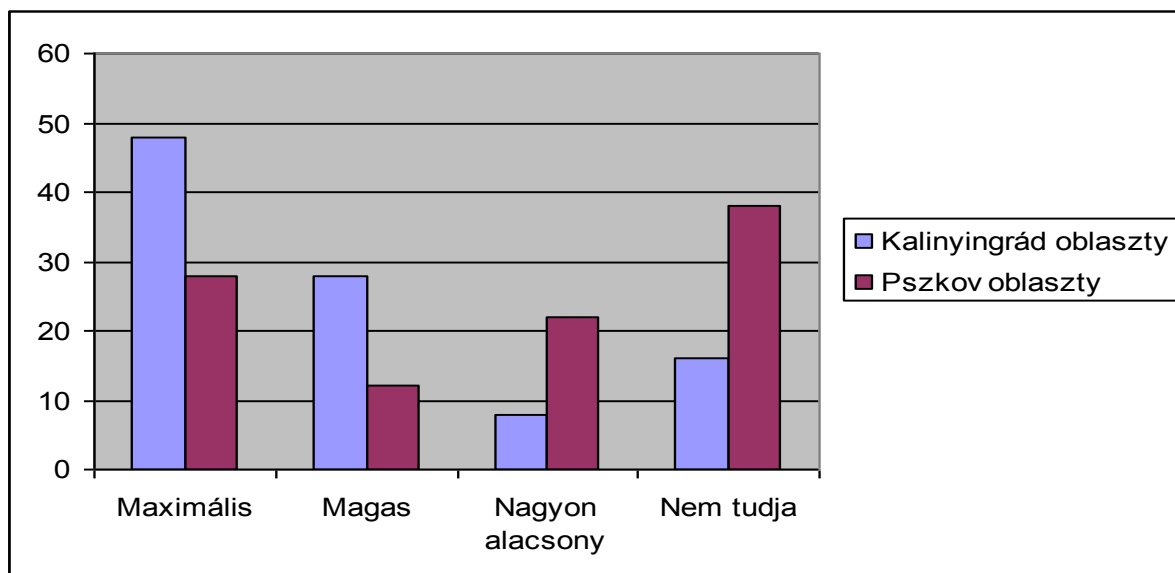
Kelet-Poroszország soknemzetiségű terület volt, ugyanakkor a német lakosság aránya mindig meghaladta a 90%-ot. Az 1940-es évek végén a lakosság nemzetiségi összetétele gyökeresen megváltozott azáltal, hogy Kelet-Poroszország északi része a II. világháborút követően a szövetséges hatalmak döntése értelmében a Szovjetunió részévé vált.

3. ábra: Kalinyingrad oblaszty nemzetiségi összetétele
 Forrás : ОПЛЕHEК B. B. (2008) alapján a szerző szerkesztése

Kalinyingrad oblaszty helyzete meghatározza lakói identitástudatát. A különböző politikai érdekek igyekeznek azt sugallni, hogy az exklávé valamilyen módon önállóságra vagy elszakadásra törekszik, de a szociológiai felmérések ezt nem igazolják, sőt hasonló helyzetben lévő régió (Pszkov oblaszty) lakóinál erősebb lokálpatriotizmus, az anyaországhoz való kötődés jellemzi lakóit.

4. ábra A fókusz-csoport tagjainak elégedettsége a régiójukkal
 Forrás: АЛИМПИЕВА А. В. (2009) alapján a szerző saját szerkesztése

Az oblaszty sajátos geopolitikai helyzete számos probléma forrása az ott lakók számára. Ezek közül a legégetőbbek az alábbiak:

- Személyek és áruk szabad mozgása
- Gazdasági helyzet
- Energiaellátás
- Munkaerő-piaci és szociális helyzet
- Demográfiai helyzet
- Környezetvédelem
- Biztonságpolitika

Ezek megoldására az oblaszty önmagában nem képes. Lakói joggal várnak több és hatékonyabb segítséget a központi kormányzati szervektől. Nem megengedhető, hogy az exklávé és lakói politikai játszmákban váljanak eszközzé, a segítségnyújtás csak ígéret és a propaganda része maradjon.

Az oblaszty vezetőinek a rendelkezésre álló forrásokat és támogatásokat a jelenleginél lényegesen hatékonyabban kell felhasználnia. Számos olyan projekt indult el (gáztároló építése, betelepülők támogatása, szennyvíztisztítók modernizálása, geotermikus energia hasznosítása), amely javíthatja az oblaszty gazdasági versenyképességét, az ott élők életminőségét, de ezek éveket késnek a befejezéssel. A kudarc okai összetettek. Szerepet játszik ebben az exklávéra is jellemző, Oroszországban virágzó korrupció, az ügyintézés nehézkessége, a felelősök tehetetlensége, szakmai alkalmatlansága, a törvényi szabályozás átláthatatlansága.

Kalinyingrád oblaszty jelenlegi helyzete mind Oroszország, mind Lengyelország, mind Litvánia, de igazából az Európai Unió számára is egyszerre kockázati tényező és lehetőség az együttműködésre.

- I. Kalinyingrád oblaszty kérdésében Moszkvára a katonai érdekek közvetlen kényszerítő erővel hatnak, de törekednie kell a NATO-val való együttműködésre, hogy a terrorizmus globálissá vált problémáját együttesen tudják kezelni.

- II. Kalinyingrád oblaszty helyzeténél fogva lehetőséget nyújt a csempészek (fegyver- és drog) és az illegális migránsok számára az Európai Unióba való bejutásra. Ahhoz, hogy lakói kitörjenek az elszigeteltségből, az EU-nak könnyíteni kell a vízumpolitikáján, de Oroszországgal együttműködve garantálni kell a környező EU-s országok biztonságát a csempészekkel és az illegális migránsokkal szemben.
- III. Az exklávé gazdasági fejlődésének és lakói szociális helyzetének javulása nagymértékben függ attól, mennyire képes a környező régiókkal, országokkal együttműködni. A területtől nem idegen ez a helyzet. Königsberg az egykori Hanza-szövetség tagja volt, innen indult a Borostyánút. Az oblaszty vezetőségének törekednie kell a multilaterális és bilaterális határon átnyúló együttműködésekre. Ezek kialakítását és működését segíthetik az oblasztyban akkreditált diplomáciai testületek. Jelenleg Lengyelország, Litvánia, Lettország és Svédország főkonzulátussal, Németország vízumkiadó ponttal rendelkezik, Dánia, Görögország, Örményország és Olaszország diplomáciai képviselőtét tiszteletbeli konzul látja el. Belarusz moszkvai nagykövetségének része működik Kalinyingrádban, Hamburg város Kereskedelmi- és Iparkamarája pedig képviselőt tart fenn. A multilaterális kapcsolatok terén az oblasztynak integrálódnia kell a Balti régió együttműködésbe. A bilaterális kapcsolatokban stratégia partnerei Belarusz, Litvánia és Lengyelország. Az együttműködéseknek a kölcsönös előnyökön és a jószomszédi viszonyon kell alapulnia. Számos olyan terület van, ahol ez megvalósítható (gazdaság, kereskedelem, közlekedés – áruszállítás, környezetvédelem, turizmus, kultúra, kutatás és oktatás). Jelenleg három belorusz oblasztyal van hivatalosan kétoldalú együttműködési megállapodás (1996 – Grodnyenszk oblaszty, 1996 – Minszk oblaszty, 2004 – Breszt oblaszty), öt litvánal (1995 – Klaipeda-megye, 1996 – Panevezis-megye, 1996 – Kaunas-megye, 1997 – Marijampole-megye, 1999 – Taurage-megye), három lengyel vajdasággal (2001 – Varmia-Mazúriai vajdaság, 2002 – Pomerániai vajdaság, 2004 – Nyugat-Pomerániai vajdaság). A Belarusszal való együttműködést a földrajzi közelségen kívül az is indokolja, hogy az orosz után Kalinyingrád oblasztyban a legnagyobb számú nemzetiség a belorusz. Az

együttműködést erősíti az 1990-es évek elején megkötött, de sokáig nem működő, majd 2010-ben megerősített orosz-belorusz-kazah vámunió. Litvánia és Lengyelország viszonylatában egyre inkább előtérbe kerülnek a regionális gazdasági érdekek, erre a turizmus témakörnél részletesen is kitérek.

Kalinyingrád oblaszty vonatkozásában az új, hosszú távú – 2016-ig érvényes - régiós fejlesztési stratégia 2006-ban került kidolgozásra. A stratégia alapja a 2006-ban elfogadott, a Különleges Gazdasági Övezetre vonatkozó Elnöki törvény. A fejlesztési stratégia két, egymással szorosan összefüggő fejlesztési célt tűz ki.

1. Kalinyingrád oblaszty versenyképességének növelése mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.
2. A lakosság életszínvonalának növelése és életminőségének javítása, ezek európai színvonalhoz való közelítése.

A fejlesztési program megjelöli azokat a területeket, amelyeket a fenti célok eléréséhez kiemelten kell kezelni. Ezek szinkronban vannak az általam ismertetett problémákkal:

- Orosz-EU kapcsolatok rendezése, ezen belül is Kalinyingrád oblaszty státuszának rendezése
- Az importfüggőség csökkentése, a külföldi befektetések ösztönzése
- Energiaellátás infrastruktúrájának fejlesztése
- Közlekedési- és szállítási infrastruktúra fejlesztése
- Demográfiai problémák kezelése
- Az oktatási és munkaerő-piacon kialakult anomáliák megoldása
- Az oblasztyon belüli térségi fejlettségi különbségek csökkentése

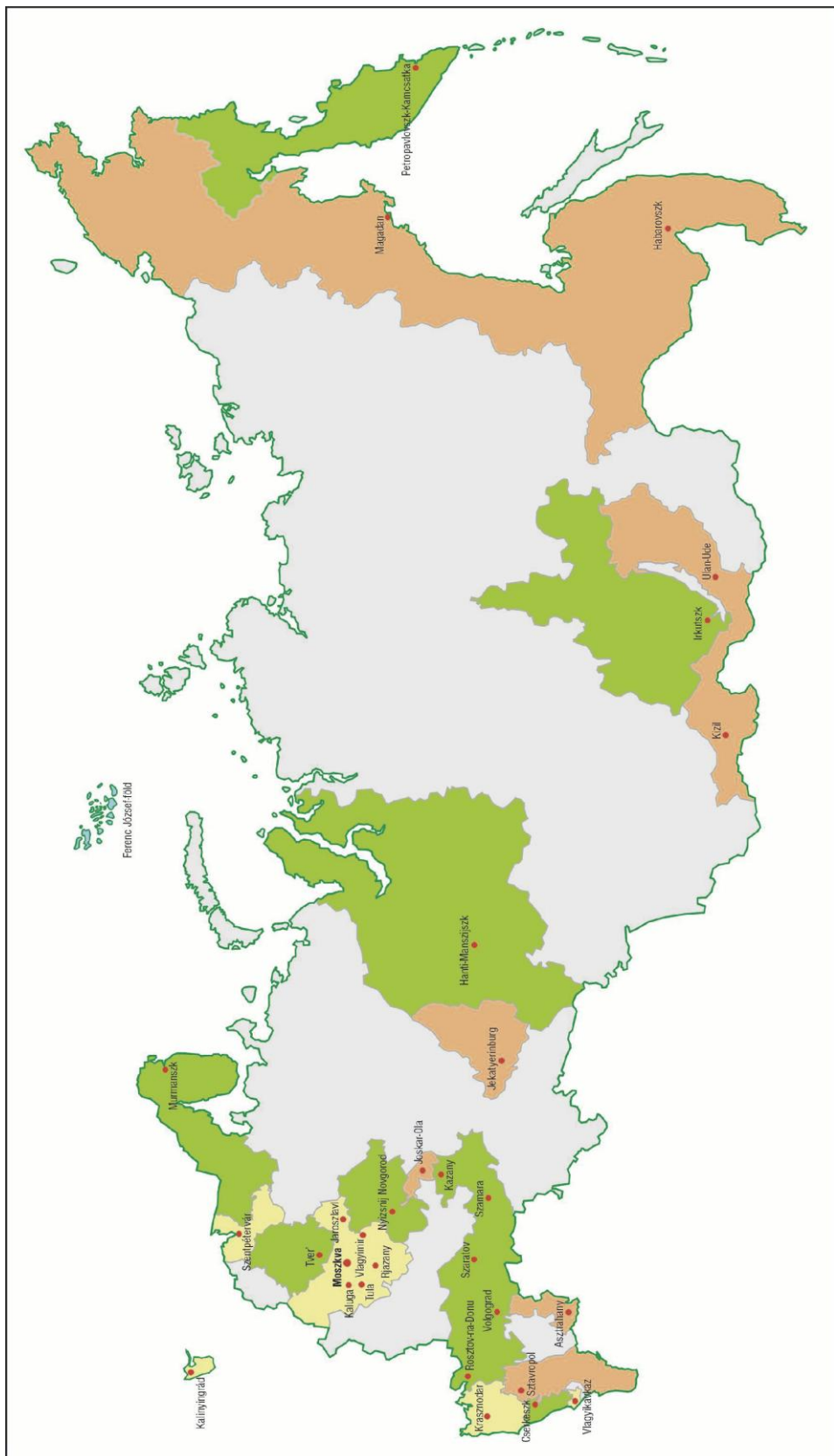
4.2. A turizmus mint kitörési lehetőség

Abban a szakértők és az állami irányítás szereplői is egyetértenek, hogy Kalinyingrád oblaszty kitörési pontja éppen a turizmus lehet. Az oblaszty számos olyan vonzerővel rendelkezik, amelyek kapcsán a területén a turizmus évszázados hagyományokkal rendelkezik.

Kalinyingrád oblaszty természeti adottságai, történelmi és kulturális öröksége kapcsán a turizmusfejlesztés szempontjából kiemelt régiók közé tartozik Oroszországban. A turizmus prioritást élvez az oblaszty fejlesztési terveiben is.

Geopolitikai helyzeténél fogva a turizmus államilag is támogatott fejlesztése nem csupán gazdasági kérdés, egy a lehetőségek közül, hanem kulcsfontosságú eszköz az EU és Oroszország közötti kulturális és politikai kapcsolatok erősítésében. A turizmus az egyik legmegfelelőbb eszköz abban a törekvésben, hogy az oblaszty valóban összekötő kapocs lehessen Oroszország és Európa között.

Kalinyingrád oblaszty történelméből következően a szovjet időszaktól örökölt beidegződések a turizmusban kevésbé érződnek, mint Oroszország egyéb régióiban. Mivel turizmusról csak a Szovjetunió szétesését követően beszélhetünk az oblaszty esetében, ekkor a turisztikai vállalkozások piaci magatartására erőteljesen hatottak a környező országok és a Balti régió országai. Az oblaszty adottságai alapján rendelkezik olyan turisztikai termékekkel, amelyek önállóan is piacképesek (egészségturizmus, kulturális turizmus, kongresszusi turizmus, aktív turizmus), de piaci pozíciójának erősítése, illetve a forgalom növelése érdekében mindenképpen indokolt, hogy kihasználva földrajzi adottságait, történelmi és kulturális örökségét, még intenzívebben kapcsolódjon be a Balti régió vagy Európa kulturális útjaiba (Hanza városok, Borostyánút, Szent Adalbert zarándokút) vagy a több országot érintő tematikus utakba (EuroVelo, Mazury-csatorna).

5.ábra Oroszországi turisztikai régiói fejlettség szerint osztályozva
 (Magasan fejlett – ■, közepesen fejlett – ■, gyengén fejlett – ■)
 A szerző saját szerkesztése

A központi irányítás vagy a helyi adminisztráció által meghatározott kiemelt turisztikai fejlesztések (rekreációs zóna a Kur-földnyelven, szerencsejáték-zóna) nem valósultak meg. A kudarc okai a hivatalos állásponttól eltérően nem a gazdasági válságban, hanem az elhibázott koncepcióban keresendők. A két eset jól példázza, hogy a kereslet megfelelő felmérése, a vállalkozói és a befektetői szférával való előzetes egyeztetés hiányában még a kormányzati támogatást élvező projektek sem valósulhatnak meg.

6. ábra: A tervezett beruházások helyszínei aláhúzással jelölve
 Forrás: OPJEHEK B. B. (2008) alapján a szerző szerkesztése

A fejlődést akadályozó tényezők Kalinyingrád oblasztyban:

- A megfelelő állami támogatás hiánya a jogszabályalkotás és a finanszírozás terén.
- Kalinyingrád oblaszty negatív imázsa az európai sajtóban (bűnözés, HIV-fertőzöttek magas száma, fejletlen infrastruktúra, szegénység).

- A szezonális ingadozásból adódó időnkénti kapacitáshiány a kereskedelmi szálláshelyek tekintetében, majd szezonon kívül az alacsony kapacitáskihasználtság.
- Az exklávé helyzetből adódóan Oroszország egyéb területeiről érkező turisták nehezen és drágán tudják megközelíteni az oblasztyot. Ezt csak tovább fokozza, hogy bizonyos esetekben az orosz állampolgároknak schengeni vízumra van szükségük az oblasztyba történő utazáskor.
- Az Európából érkező turistáknak a beutazáshoz orosz vízumra van szükségük, a schengeni határokon való átlépés pedig nehézkes.
- Bár a többi orosz turisztikai desztinációval összehasonlítva Kalinyingrád oblaszty színvonalas, több nyelvre lefordított turisztikai promóciós kiadványkészlettel rendelkezik, ezek megfelelő marketingkoncepció hiányában nem jutnak el a potenciális partnerekhez vagy ügyfelekhez.
- A turisztikai infrastruktúra – az elmúlt időszak erőfeszítései ellenére – még mindig elmaradott a környező országok színvonalához képest.

A fennálló problémák megoldása és a versenyképes turisztikai kínálat kialakítása esetén Kalinyingrád oblaszty gazdaságában meghatározó szerephez jut a turizmus, ezzel megakadályozható, hogy az exklávé kettős perifériává váljon. Ehhez az alábbiak megvalósítása elengedhetetlen:

- Az állami és a magánszféra szoros együttműködése, a fejlesztési tervek közös kidolgozása és megvalósítása.
- Rövid- és hosszútávú marketingkoncepció kidolgozása az oblaszty turisztikai kínálatának piacra segítése érdekében.
- Államilag finanszírozott turisztikai marketing a vállalkozói szféra bevonásával.
- A turisztikai infrastruktúra fejlesztése.

- Az oblaszty turisztikai kínálatának integrációja a Balti régióban.
- A kereslet és a kínálat pontos felmérése, a fejlesztések, beruházások és a marketingtevékenység ennek alapján történő meghatározása.
- További termékfejlesztés vagy olyan termékek felkutatása, amelyek egyedi terméktulajdonsággal (USP) rendelkeznek. Véleményem szerint ilyen lehet a baltijviszki német katonai temető, amely egyetlen útikönyvben sem szerepel, még a helyiek is alig ismerik. Ebben a temetőben a II. világháború során az itt elesett, a német hadseregben szolgáló katonák lettek örök nyugalomra, de itt temettek el a Wilhelm Gustloff hajó 4632 áldozatából 204-et. A katonai temető rendben tartását a német állam finanszírozza, a temetőben emlékpark és kiállítás is van.

A közeljövőben az oblaszty kitörési pontja lehet a 2018-ban Oroszországban megrendezésre kerülő Futball Világbajnokság. A helyszínek közé bekerült Kalinyingrád is. Ez nagyon komoly beruházást igénylő projekt, de sikeres megvalósítása esetén páratlan módon hozzájárulhat az oblaszty pozitív megítéléséhez. A megvalósításban az oblaszty létrehozhatna egy szakértői csoportot Lengyelországgal, hiszen a 2012-es Futball Európa Bajnokságot sikeresen szervezte meg a lengyel fél.

Ma még számos kérdés nyitott a régió jövőjével kapcsolatban. Vasfüggöny által övezett sziget marad? Egy új Szingapúr vagy Hongkong születik? Kalinyingrád oblaszty lesz a Balti-tengeri államok találkozási pontja?

A jelenlegi helyzet alapján Kalinyingrád oblasztyának a jövője két módon alakulhat. Moszkva biztosít bizonyos fokú autonómiát az oblasztyának, amely szoros együttműködést alakít ki a szomszédos EU tagállamokkal. Olyan jogi és gazdasági környezetet teremt, amely összhangban van a szomszédos országokéval, illetve vonzó feltételeket és garanciákat biztosít a külföldi befektetőknek. A másik alternatíva, hogy az oblaszty kettős periféria marad, amelynek szociális és gazdasági fejlettsége messze elmarad a szomszédos országokétól, de még Oroszországétól is.

Ez utóbbi semmiképpen nem érdeke egyik érintette félnek sem, és komoly konfliktusforrássá válhat, ezért elemi érdekük az együttműködés és a közös gondolkodás a régió jövőjét illetően.

5. A KUTATÁS TOVÁBBI IRÁNYAI

A kutatást több irányban is érdemes továbbgondolni. Mivel az oblaszty további sorsát alapvetően meghatározza az, hogy milyen mértékben és mely területeken tud együttműködni a Balti régió országaival, önálló kutatási téma lehet az enklávé helyzete és kapcsolatrendszere a Balti régióban.

Érdemes lenne megvizsgálni, hogy a közelmúlt politikai eseményei Oroszországban (elnökválasztás, civil mozgalmak térnyerése, hatalmi viszonyok átrendeződése Luzskov távozását követően Moszkva főpolgármesteri posztjáról...) befolyásolják-e, és amennyiben igen, akkor milyen módon Moszkva és Kalinyingrád viszonyát.

A turizmus területén értekezésemben bővebben csak a piacvezető termékekkel foglalkoztam. Ezek mellett számos olyan termék van, amely inkább rétegigényt elégítenek ki, de a jelenleg megfigyelhető trendek alapján, ezek térnyerése jelentős lehet. Ide tartozik az aktív turizmus, az ökoturizmus, a falusi turizmus, a vadászati turizmus.

Értekezésemben szinte kizárólag az aktív turizmussal foglalkoztam, hiszen a gazdaság szempontjából ez a meghatározó. További irányba lehet a kutatásnak a passzív turizmus irányainak és volumenének vizsgálata, különös tekintettel a schengeni vízumkódexben bekövetkezett változásokra, illetve a gazdasági válság kapcsán a konzulátusok liberálisabb vízumkiadási gyakorlatára. A turizmust érintő jogszabályváltozások is befolyásolják a kiutazó turizmust, a szigorodó feltételek kapcsán csökken a tour operatorok száma, fokozódik a centralizáció, a moszkvai nagy tour operatorok térnyerése. Az ennek kapcsán az oblasztyban megfigyelhető tendenciák vizsgálata is érdekes további kutatási téma lehet.

6. PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIAELŐADÁSOK JEGYZÉKE

1. A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

1.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek

1. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.** (2010): *A Kur-földnyelv* In: Bokor L. – Marton G. – Szelesi T. – Tóth J. (szerk.): *Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából VII.* Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 65-74
2. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.** : *Kalinyingrád mint exklávé helyzete Lengyelország és Litvánia schengeni csatlakozását követően* (Megjelenés alatt a II. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium tanulmánykötetében)
3. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.** (2011) : *Turizmus a schengeni határok által körbezárt területen – Kalinyingrád mint exklávé lehetőségei a turizmusban* In: Michalkó G. – Rátz T. (szerk.): *A turizmus dimenziói:humán, ökonómikum, politikum* Turizmus Akadémia 5. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 292-, pp. 292-303
4. **SZEGEDI, A. – MOSZKVIN, A. G.** (2011):*Калининградская область (Kalinyingrád – orosz nyelvű útikönyv)* Вече, Москва pp. 7-54, pp. 295-302
5. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.**(2011):*Kalinyingrád oblaszty turisztikai kínálata* In: Kókai S. (szerk.) *Geográfiai folyamatok térben és időben* Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, pp. 15-25
6. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.**(2014): *Peopling the Kaliningrad territory* (Megjelenés alatt az „Európa perifériáján. Válogatott írások Oroszország és a Szovjetunió történetéről. MOSZT Könyvek 7.)
7. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.**(2013): *Kalinyingrád mint turisztikai desztináció helye a Balti régióban* In: Dövényi Z.- Donka A. (szerk.) *A geográfia változó arcai* Publikon Kiadó, Pécs, pp. 199-213
8. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.**(2013): *Az egészségturisztikai piac sajátosságai Oroszországban* In: Halassy E.-Sulyok J. (szerk.) *Turizmus Bulletin XV. évfolyam 1. szám* pp. 57-62.

1.2. Közlemény konferencia-kiadványban

9. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.** : *Kalinyingrád mint exklávé helyzete* (Megjelenés alatt a VII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia kiadványában)
10. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.:** *A szovjet kalinyingrádi körzet benépesítése* (Megjelenés alatt az V. Magyar Földrajzi Konferencia kiadványában)
11. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.**(2010): *Az egészségturisztikai szolgáltatások helye az orosz turisztikai piacon* In: Hanusz Á. (szerk.): *A helyi és térségi TDM szervezetek helye és szerepe a vidék turizmusirányításában* Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, pp.3-12

2. Egyéb publikációk

2.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek

1. **SZEGEDI, A.** (2009): *Подготовка профессиональных туристских кадров в сфере вэлрес-туризма в Венгрии (Turisztikai szakemberképzés Magyarországon a wellness területén)* Среднее профессиональное образование (Középfokú szakképzés) – Havonta megjelenő tudományos folyóirat Orosz Oktatási Akadémia, Moszkva, 2009. 6. szám pp. 75-77.
2. **ARANYOSSYNÉ SZEGEDI A.** (2010): *A turizmus mint a szovjet propaganda eszköze – Radó Sándor Szovjetunió-útikönyve* In: Hegedűs Á. – Suba J. (szerk.): *Tanulmányok Radó Sándorról* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, pp. 251-260
3. **SZEGEDI, A.** (2009): *Training of professional tourists personal in the sphere of wellness-tourism in Hungary* In: Taymazov V. A. (szerk.): *IV. International Congress „People, sport and health”*, Saint-Petersburg, p 185
4. **SZEGEDI, A.** (2009): *Подготовка профессиональных туристских кадров в сфере вэлрес-туризма в Венгрии (Turisztikai szakemberképzés Magyarországon a wellness területén)* In: *XI Международная научно-практическая конференция*

«Туризм и сервис: подготовка кадров, проблемы и перспективы» (XI. Nemzetközi Tudományos Konferencia „Turizmus és szolgáltatás: szakemberképzés, problémák és perspektívák”, Москва, pp. 273-281

5. **SZEGEDI, A.** (2009) : *Понять воду – значит ронять вселенну – Купальная культура в Венгрии (Megérteni a vizet annyi, mint megérteni a világmindenséget – Fürdőkkultúra Magyarországon)* In: Aranyossy, M. – Marsevszkaja, Sz.: Замки и крепости Венгрии (Magyarországi várak és kastélyok – történelmi útikönyv) Вече, Москва pp. 239-250
6. **SZEGEDI, A.** (2011): *Лечебные и оздоровительные курорты Венгрии (Magyarországi gyógyfürdők, orosz nyelvű útikönyv)* Вече, Москва pp. 8-253
7. **SZEGEDI A.** (2012): *Будапешт Жемчужина Дуная (Budapest, a Duna gyöngyszeme)* Вече, Москва p 320
8. **SZEGEDI A.** (2014): *Успешное позиционирование дестинации на туристическом рынке на примере Хевиза (Nemzetek turizmusa nemzetközi konferencia Győr, megjelenés alatt)*